

“NAR”IN GÖSTERGESEL İKLİMİ: BİR ÖN ÇALIŞMA

Mete ÇAMDERELİ¹

Özet

Bir bitkibirim olarak “nar”ın göstergesel değerini betimlemek ve ‘nar’ göstergesini çeşitli kavramsal düzeylerde irdelemek, bir başka deyişle “nar”ın izinde bitkilerin dili ve söylemini bulgulamak bu çalışmanın öncelikli amacını oluşturdu. “Nar”ın söylemini açılıma arayışı, bizi dirimbilim, dilbilim ve iletişim biliminin dayanışık kazanımlarını bir çatı altında toplayan dirimgöstergebilim’e götürdü. “Nar”ın anlamlama yapılarını çeşitli aşamalarda kesitleyen yöntemsel tutumumuz, dirimgöstergebilimin alt alanı olarak ayrımsanan bitkigöstergebilim bağlamında tasarlandı. Bitkigöstergebilimsel çözümlemelere örneklik oluşturabilecek oylumlu bir çalışmanın ön hazırlıkları niteliğindeki bu çözümlemenin sonunda ‘nar’ın toplumsal yaşama, toplumsal algı ve anlamlama alanına geniş biçimde yayıldığı belirlenmiş oldu.

Abstract

To depict the semiotical value of pomegranate as a phytoseeme and to explicate the sign of pomegranate on various conceptual levels, in other words analyse the plants’ language and discourse consituted the primary aim of this work. Thedisclosure of the discourse of the pomegranate led us to the biosemiotics which combines biology, linguistics and the science of communications. Our methodological way dividing the meaning of pomegranate into various stages was formed in connection with phytosemiotics which is a sub-field of biosemiotics. In the end of this judgement which might be considered as a pre-study of hytosemiotical explanations, it has been observed that ‘the pomegranate’ has become prevalent in social life, social understanding and sense.

Anahtar Kelimeler: Dirimgöstergebilim, bitkigöstergebilim, nar, söylem

Her şey susam iriliğindeki bir tanenin toprağa düşmesiyle başlar. Su iner, dokunur toprağa, toprak taneye. yeşerir tohum, filizlenir sonra. tomurcuklanma, çiçeklenme, meyveye durma, tohuma kaçma, yapraktan arınma derken nar’ın, bir başka deyişle her tanesi şifa, her tanesi lezzet, her tanesi bereket, her tanesi renk bahçesi olan bir meyvenin, bir ağacın yaşamöyküsü, insan yaşamına özdeş ya da insan yaşamını eğretilen biçimde sürer gider...

Giriş

Toplumsal yaşamda bulunan çeşitli göstergelerin yaşamını ya da tüm yaşam alanlarındaki gösterge dizgelerini inceleyen, en azından inceleme savıyla ortaya çıkan göstergebilim, özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde göstergeküreyi* [1] kurgulayan yapısal birimlere ve onların erişilebilir göndergelerine alabildiğine açıldı; çok değişik alanlarda varolan ya da her dilsel düzey ve söylemsel düzlemde üre(til)miş sözcük düzenekleri ile gösterge dizgelerini anlama ve anlamlama uğraşı olarak öne çıktı. Kökleri çağcıl dilbilim kuramlarına dek uza-

¹ Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Sinema ve Televizyon Bölümü,

* Göstergeküre (sémiosphère) kavramı ilk olarak Estonyalı göstergebilimci Yuri Lotman tarafından kullanılmıştır. Göstergeküre havaküre, suküre ya da canlıküre gibi bir küredir ; bu kürelere nüfuz eder ve onlarla iletişime geçer : güriktüler, kokular, devinimler, renkler, elektrik alanları, her türden dalgalı belirtkeler, kimyasal ve manyetik ilişkiler.. Jesper Hoffmeyer, «The Global Semiosphere» ,

nan (dilsel) göstergeler bilimine, evrenin kavramsal belirimlerini görgülleştiren edim ve edimler ışığında bakıldığında, çağcıl dönemdeki başlatıcı söylenden* bu yana çok yol kat edildiği görülür.

Genel göstergebilim, inceleme kapsamına aldığı bütüncenin dili ve söylemini okuma ve/ya da bulgulama becerisi sunan gelişkin bir yönemsel tasarımıdır kuşkusuz, ama bir yandan her kavramsal alanı kendine özgü kaplamda incelemeye alırken, kimi alanlar da kendine özgü işlemleriyle ondan yararlanma tutumu geliştirirler. Açıkçası, mimariden tıba, matematikten modaya, budunbilimden tanıtım işlevlerine dek bir çok alan göstergebilimin kazanımlarını paylaşma ve bu kazanımlardan yararlandırma eğilimi göstermişlerdir. Göstergebilime duyulan bunca gereksinim ve yönelim, selefti olduğu dilbilimin “pilot bilim” olma sav* [2] ve işlevini doğrulamaya yeterlidir. Bilim dünyasının, deyim yerindeyse, bütün hücrelerine süzülmeyi başaran göstergebilim, insanı ve insanlık durumunu doğrudan ilgilendiren, insanı ve kendiliğini derinliğine belirleyen söylem kozalarına deneyimlerini katmayı bugün de yoğun biçimde sürdürmektedir.

Yöntemsel açılımlar

Göstergebilim, yukarıda kısaca sözü edildiği gibi, yeni alanlarda çeşitli açınımlar kazandı. Bu alanlardan biri de dirim(sel)göstergebilimdir (biosemiotics* [3]). 1990’lardan bu yana gelişmeye başlanan dirimgöstergebilim* [4], dirimbilim, dilbilim ve iletişim biliminin dayanışık kazanımlarını kendi çatısı altında bir araya getirdi ya da, bir başka deyişle, dirimbilim çalışmaları doğrudan iletişim ve dilbilimin birikimlerine kendini bıraktı.

Yeni bir öğreti olmamakla birlikte içkin bir disiplinlerarası okuma öğretisi geliştiren* [5] dirimgöstergebilim çalışmaları, tüm canlıları kapsayan gösterge dizgeleri üzerinde çözümlenmeler yapmayı yönemsel tutum olarak benimsemekle, göstergebilimin toplumsal yaşamdaki göstergeleri inceleme işlevinin bütün yaşamsal, kültürel edimlere yayılmışlığını ve çeşitli olgu, ortam ve uzamları çözmeye/çözümleme becerisindeki yetkinliğini doğrular nitektedir.

Dirimgöstergebilim bağlamında insangöstergebilim (anthroposemiotics), içgöstergebilim (endosemiotics), küçükcanlı göstergebilimi (microsemiotics), makine göstergebilimi (machine semiotics), çevre göstergebilimi (ecosemiotics), hayvangöstergebilim (zoosemiotik)* [6] gibi çeşitli alt alan ve konuların bulunduğunu [7] da burada belirtmekle

* Burada, kuşkusuz, çağcıl dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure ve onun Genel Dilbilim Dersleri’nden söz ediyoruz.

* Dilbilimin, öteki insan bilimlerinden bağımsız olarak işleyen bir ‘pilot bilim’ olduğuna dair kanı ve yaklaşımlar XX. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana dilbilimcilerce çeşitli düzlemlerde dillendirilmiştir. Örneğin bkz. Nicole Ramognino, “Linguistique et sociologie, un point de vue méthodologique” Sociologie et sociétés, Cilt XXXI, Sayı 1, 1999, p. 36, in

* ‘biosemiotics’ terimi ilk kez F. S. Rothschild tarafından 1962 yılında kullanıldı. Terimin kullanımını T. A. Sebeok yaygınlaştırdı. Kalevi Kull, “On the history of joining bio with semio: F. S. Rothschild and the biosemiotic rules”, *Sign Systems Studies*, cilt 27, Tartu, University of Tartu, 1999, pp. 128-138

* dirimgöstergebilim, yeni bir yaşam ve anlam görüntüsünü doğal dünyanın içkin özellikleri olarak biçimlendirmede göstergebilim ve dirimbilimin bilimsel bulgularını bir araya getirmeye girişerek, fiziksel ve dirimbilimsel alanlardaki göstergelerin üretilmesi, işletilmesi ve yorumlanması üzerinde çalışır.

* dirimgöstergebilimin amacı bir canlıyı iletişim süreci içinde betimlemektir. Canlı varlıkları devindiren kimyasal ve fiziksel süreçler, simge, gösterge ve dilyetileri kurmaya imkan veren karşılaştırılabilir karşılıklı ilişkiler olarak tasarlanır. Böylelikle, dirimgöstergebilim yeni bir öğreti kurmaz ama dirimbilim, dilbilim ve iletişim bilimini birleştirir. Bu alanda çalışanlar canlının anlambilimini ve dilbilgisini çözümlerler...Günther Witzany, “La biosémiotique - Entre biologie et sciences du langage”

* Daha önce hayvanlararası iletişime ilişkin çalışmalara tanıklık ettik. Örneğin arıların dili ile ilgili bir çalışma için bkz. Emile Benvenist, *Problemes de linguistique generale*, Paris, Gallimard, 1966, s.56-62.

yetinip, -inceleme nesnemizin de yönlendirmesiyle- bitkilerin dili ve söylemini bulgulama kaygısını içselleştiren bitki-göstergebilime (phytosemiotics) ve/ya da bitki-göstergebilimsel çözümlemeye doğru seğırtelim.

Bitki göstergebilimi, her şeyden önce, göstergebilime dayalı bitkibilim araştırmalarını ya da bitkisel göstergenin işlev (phytosemiosis)* [8] ve dizgelerini inceleyen alan olarak bitki alanında yapılan gösterge çalışmalarını kapsamaktadır.[9] Tüm bitki göstergelerinin, diğer göstergelerin niteliklerini içkinleştirdikleri, bir başka deyişle her gösterge gibi bir dil ve söylemi kavram alanlarına taşıdıkları görüşü öncelendiğinde, göstergebilimsel yöntemden yola çıkmak, göstergebilimin veri ve üstdili ile işlem yapmak kaçınılmaz hale gelmiş demektir.

Bitkisel göstergelerin kendine özgü nitelikleri, onları birim gösterge değerinden yola çıkarak okunmalarının uygun olacağını sezdirmektedir. Bir bitkinin okunması için bir demet bitkiyi okumak gerekmeceği* [10] öngerçeği söyleşimsel (diyalojik) bir okumayı*[11] engellese de, ilk bakışta daha yeğ tutulabilir görünmektedir.

Bütüncü seçimini de, bitki-göstergebilimsel sınırlardaki söyleşimsel okumayı birim ve/ya da tekil bir bitkisel gösterge üzerinden yapmanın olanaklı olduğunu göz ardı etmeden gerçekleştirmek olasıdır. Bütüncül bir söylemin ortaya çıkmasında tüm evrenin dil ve söyleminin betimlenmesine gereksinim duyulacağı öngerçeğini ötelemekten tekil ve tikel bir bitkisel göstergeyi, ya da belirgin biçimde söylemek gerekirse, 'nar'ı ya da 'nar' göstergesini bütüncü olarak seçmek niyetimizi yeterince açığa vuralım, ama aynı zamanda 'nar' göstergesini içleminde kodlayan 'genel anlamda 'nar'ın gösterge evrenine ve söylemsel düzeneğine açılmak niyetimiz* [11] ile, oluşturacağımız her düzey ve/ya da kesite göstergebilim yordamından akmak niyetimizde gizlemeyelim.

Çeşitli biçimlerde gelişkin bir imge ve simge evreni yüklenmiş bir bitkisel gösterge ile onun meyvesine odaklanmak, aynı zamanda 'nar'ın bütüncül kavramsal göndermelerini çeşitli düzeylerde kesitlemek ve söylem alanlarını irdeleme ve/ya da kavramsal alanı belirleme ve açıklamayı öncelemek anlamına gelecektir. Bunu yapabilmek için, tüm-kapsayıcı olmasına özen gösterdiğimiz söylembirimsel kesitleme düzeyleri, 'nar'ın söylemsel yapısını belirlemeye, betimlemeye ve kuşkusuz bir çıkarsama elde edebilmeye yeterince içkin olarak tasarlanmıştır.*[12] Göstergebilime yaslanma ülküsünü dışlaştırmadan geliştirilen böylesi bir yöntemsel tutum, 'nar hakkında her şey'in bir ön çalışmasını ortaya çıkarabilmek amacını da ötelememiş ve 'nar'ın vücut bulduğu tüm söylem alanlarına alabildiğine sızmak gereğini, bu yüzden, son derece önemsemıştır. Varolan sınırlılıktaki belirlenen amacı gerçekleştirebilmek için örgensel, sözlüksel, kültürel, tanrıbilimsel, söylemsel, yazınsal, imgesel, simgesel, tasarımsal, değerbilimsel, hatta tecimsel gibi düzeyler saptadık ve her düzeyin olabildiğince

* göstergesel işlev, gösterenle gösterilen arasında karşılıklı bir gerektirme bağıntısı kurarak göstergeyi oluşturan işlevdir.

* Çiçeği betimlemiş olan bitkibilimci çiçek demetini betimlemekle uğraşmaz

* metinlerarası ilişkiler ya da metinlerarasılık kavramıyla karşılanan diyalojizm, insanlararası bir karşılıklı etkileşim ve söyleşim olgusunun varlığını belirtir. Bir başka deyişle, M. Bahtin, söylemlerin (ya da metinlerin) tarihsel, toplumsal, kültürel geçmişleri ve çevreleriyle birlikte ele alınması gerektiğine inanır; böylece bir metnin hem kendinden önceki metinlerle, hem de bu metni okuyanların ya da dinleyenlerin yaratacakları metinlerle çoksesli bir ilişki içinde bulunduğunu belirtir.

* bu niyeti taşımakla birlikte biliyoruz ki, "söylemin tüm alanları da aynı biçimde açık ve girilebilir değildir". Michel Foucault, *Ders Özetleri*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s.22. Ama yine biliyoruz ki, niyet söylemi, arzu belirtkesinin içrek bir dışavurumudur aynı zamanda, bir başka deyişle, "Söylem arzuyu yalnızca ortaya koyan ya da gizleyen şey değildir, aynı zamanda da arzunun nesnesi olan şeydir". a.g.y., s.11.

* bir sınıflandırma ilkesinin hiçbir zaman önceden tam olarak kesinlenemeyeceği gözden irak tutulmalıdır.

'nar'ın sınırlarını belirleyen gönderge evrenini açıklama yetisi taşımasını başat ölçüt olarak kabul ettik. Ayrıca, her kesitte biriken veri ve bulguların sonul bir çıkarsama elde etmenin basamaklarını oluşturacağı öngörüsünü de yönemsel ilkeler arasına kaydetmek gerekir.

Yönemsel çerçevenin içeriğini ve sınırlarını böylece belirledikten sonra, doğal ya da doğasal bir gösterge olarak 'nar'ın bir dili olup olmadığı ya da bu dilin ürettiği bir söylemin bulunup bulunmadığı gibi bir soru önemini yitirmiştir artık. Bu noktada anlamlı olanın, her gösterge ve ürettiği söylem ile ilgili olarak neyi dillendirdiği ya da kendini nasıl bir söylemsel kurgu içinde sözcelediği gibi soruları öne çıkarmaktır. Burada bunu yapacak, 'nar'ı çeşitli ulam ve düzeylerde/n anlamaya ve anlamlandırmaya çalışacağız.

'Nar'ı anlamlamak için önce 'bitkigösterge'nin kendiliğini bir parça algılayalım, sonra bitkibirim ya da bitkisel göstergebirim olarak 'nar'ın çözümleme basamaklarını tırmanmayı deneyelim.

Bitkigöstergenin doğası

Bitkiler insanı ve yaşam biçimini doğrudan ilgilendiren canlı türleridir. Doğalarında hayvanlar gibi genellikle bir yerden bir başkasına devinebilme yetisi taşımadıklarından onlarla birlikte bir yaşam biçimi geliştiren insanı da doğal olarak etkilemişlerdir. Bitkiler, toprağa tutunmuşlukları yüzünden insanlar için yerleşikleşme ve bir arada yaşama kültürünün gelişmesine de katkı sağlamış, dolayısıyla uygarlık belirleyici işlev görmüşlerdir. *

İnsanlığın yaşamını ve durumlarını derinden etkileyen bitkiler, kabaca klorofilli ve toprağa bağlı olan, son derece belirsiz bir duyarlık ve devingenlik gösterebilen, önemli ölçüde ya da sırf madensel tuzlarla ve karbondioksitle beslenebilen ve hücreleri genellikle, tümüyle ya da kısmen selüloz yapısında katı bir zarla sınırlı olan canlı varlıklardır [13]; hücre, dokular, kök, gövde, yaprak gibi örgensel yapı ve bölümlerden oluşurlar ve her canlı gibi uygun koşullarda (ısı, ışık, yerçekimi,...) beslenme, solunum, büyüme ve üreme faaliyetlerinde bulunurlar.

Bitkiler, birbirine benzeyen ya da benzemeyen nitelikleri göz önüne alınarak bir sınıflandırma işlemine tabi tutulabilir ve yapısal özellikleri bakımından talli bitkiler, kara yosunları, eğreltiler (çiçeksiz bitkilerdir), tohumlu bitkiler (çiçeklidir) [14] gibi çeşitli türler altında toplanabilirler; damarlı, damarsız, açık tohumlu, kapalı tohumlu gibi alt ulamlara ayrılabilirler.

Bitkilerin örgensel düzeneği konusunda burada kabaca derlediğimiz giriş bilgileri (ve yer veremediğimiz ayrıntılar), bitkisel göstergelerin kavramsal yapısını alımlayabilme ve betimleyebilmede kuşkusuz belirleyicidir. Ama asıl önemlisi, çözümleme nesnesine ulaşılacak evrenin içkinliğini ya da bir başka deyişle, 'nar'ın ait olduğu anlamlama alanının bu evrenden bir parça olduğunun -üstü kapalı biçimde- duyumsanma noktası buradadır.

Bitkibirim olarak 'nar' ya da 'nar'ın örgensel yapısı

'nar' (*punica granatum/pomegranate*), daha çok Akdeniz iklim coğrafyasında yetişen bir bitki olarak iki türü vardır: açık havada yetişen ve meyveleri tüketilebilen iri 'nar'lar ile eviçi ya da süs bitkisi olarak yetiştirilen bodur 'nar'lar.

* uygarlık ve insanlık tarihinde, bilgi ve sanayi toplumundan önce, ilk aşama olarak bitki ve/ya da tarım toplumundan geçildiğini anımsayalım.

İri Nar

Lythraceae familyasından içinde küçük çekirdekler ve meyve gövdesini oluşturan yüzlerce tanecikten oluşmuş, hafif ekşi tadında ılıman iklimlerde yetişen özellikle Anadolu ve İran'da yetiştirilen bir meyve türüdür. Türkiye'de, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yetişir.

'Nar'lar, Temmuz aylarında kırmızı renkli çiçekler açan, iki ile beş metre boylarında ağaçlardır. Gövdeleri çok düzenli değildir. Yaprakları karşılıklı, kısa saplı ve kırmızı kenarlıdır. Çiçekleri kısmen sapsız, tek tek olabilir ve birden fazla olsa da bir arada bulunabilir. Çanak yaprakları kırmızı renkli, dökülmeyen ve etlidir. Meyveleri küre şeklinde ve portakal büyüklüğünde, önceleri yeşil, olgunlukta kırmızimsı renkte, derimsi kabuklu, çok tohumlu ve etlidir. Meyvenin yenen kısmı, tohumlarının etli ve bol usareli olan kabuğudur. Bitkinin tohumları meyve olarak yenildiği gibi, gövde-kök ve dal kabukları ile meyve kabuğu da tıbbi olarak kullanılır. Kök ve gövde kabuğu tanen, nişasta ve alkaloitler (pelletierin) taşır. 'Nar' meyvesi kabuğu tanen, triterpenler ve az alkaloitler içerir.

'Nar' ağacı kabuğu çok eskiden beri özellikle barsak şeritlerine (tenyalara) karşı kullanılır. Yalnız zehirlenmelere yol açabileceğinden dikkatli olunmalıdır. 'nar' meyvesi kabuğu, ishale karşı (% 15'lik) çay halinde kullanılabilir. Ayrıca yün iplikler, sarımsı renklere boyanabilir. 'Nar', çarpıntıya iyidir. Mideyi kuvvetlendirir. Et kısmı ile sıkılıp içilirse, safra şeker, pekliği giderir.[15]

Cüce Nar

Akdeniz ve Asya yöresinin bitkisidir. Kısmen diktörtgeni andıran, parlak yapraklı, koni biçimli değişik renklerde çiçekleri olan bir türdür. Çiçekler daha sonra sarı derili ve kırmızıya kaçan meyvalara dönüşür. Çiçek açmaları için 13-16 sonbahar derecesine ihtiyaç duyar. Büyüme sezonunda dışarıda ve sürekli güneş alan bir yerde tutulmalıdır. Dışarıda bir yere dikilmişse, soğuğa karşı dayanıklı olsa da, sıcaklık 3-5 derecenin altına düştüğünde içeri almak uygun olur. Ancak ısıtılmayan bir odada tutmak daha mantıklıdır. Her 2 yılda bir toprağını, filizler baharda büyüyünce değiştirmek gerekir. 1 ya da 2 set yaprak kalana kadar budama yapılmalı. Çiçekleri korumak için çiçekler büyüyene kadar budama yapılmamalıdır. Tohumlar baharda 13-18 derece sıcaklıklarda ekmek lazımdır. Yazın kesik dalları ekebilirsiniz.[16]

'Nar'ın dili ve söylemi

Yöntemsel açılımlar başlığı altında da belirttiğimiz üzere çözümlemeyi çeşitli konu ve olguları kapsayacak düzeylerde geliştirmek gerekir. Bir ön çalışma niteliğindeki bu yazı bunları tek tek açmak yerine topluca değerlendirmeyi uygun görmekte ve aşağıda belirlenen düzeylerin geniş açılımlarını izleyen çalışmaya bırakmaktadır.



www.infojardin.com

Sözlüksel düzey

‘Nar’ın dili ve söylemini açılama adımlarını sıralarken başlangıç adımını betimleyen sözlüksel düzey, terim ile ilk karşılaşmaya esin kaynaklığı edecek tüm bilgi dökümünü bir çırpıda gözler önüne serme ve bir fikir elde etmeyi amaçlamaktadır. Ayrımsamaksızın alımlanan bir dizi sözlüksel tanım, terimin anlam haritasını çizmeye çalışmakla birlikte, her birimi haritadan okuma becerisinden yoksun alımlayıcı için bir karmaşa yumağı işlevi de taşıyabilecektir. Ama her durumda oburcasına bilgi açıklığına birincil çare olarak görünen sözlüksel birim, anlaksal ilginin bütüncül bilgi arzusuna sıradan bir ışık tutmaktadır yalnızca. Öyleyse, ‘nar’ın söylem alanını birincil düzeyde algılamak, öncelikle, onun kendine özgü bir yapısı aracılığıyla gerçeklik öğelerini yansıtan sözlüksel alandaki *[17] göstergelerine süzülmeyle mümkün olur.

Sözlükler arasında gezinerek ortaya çıkacak karşıtsal ve belirgin (pertinent) çizgiler bir yana bırakılacak olursa ya da bir başka deyişle, öteki haritalarla karşılaştırmadan yalnızca bir haritaya bakıldığında ‘nar’ ile ilgili aşağıdaki tanımlamalara ulaşabiliriz:

- Azerbaycan’da kutsal bir meyve
- narçiçeği İran ve Afganistan kökenlidir
- nar gibi kızarmış (güneşte, ateşte, tavada/yağda)
- nar-bûn : narağacı
- nar-dan : nar taneleri / gözyaşı damlaları
- nar-pistan : nar memeli (kadın)
- nar şerbeti, nar şurubu, nar ekşisi
- nar: çok taneli bölmeli ucunda dişli taç
- ekşi nar : hami
- tatlı nar : olgunluk
- halı motiflerinde sıkça kullanılır
- ağlayan nar & gülen...
- sevgilinin dişleri, güzelliği, gözyaşı
- nar tanesi nur tanesi (hani bunun bir tanesi)
- çoklukta teklik
- masallarda sınanmak ya da yok edilmek üzere ejderhanın koruduğu bahçedeki narın getirilmesinin istenmesi
- canım uzanmış / cama dayanmış / cam kırılmış / kana boyanmış
- tenya düşürücü
- narlı, narlı bahçe, narlıdere, narlı kuyu, narman.[18]

Bütün bu sözlüksel veri ve tanımlardan ‘nar’ göstergesinin sözlük düzeyli algısında, ‘yalın yapraklı bir bitki ve onun yenebilir meyvesi’ gibi bir kavram alanının sınırlarını oldukça zorlayıcı bir çerçevenin ortaya çıktığı göze çarpar. Öyleyse her sözlüksel tanımın anlam haritasına, alımlayıcının niyetine uygun biçimde, kendi başına ayrı bir anlamlama bagajı hazırladığı ya da dolambaçlı patikalarıyla bir anlam adacığı çizdiği söylenebilir.

Kültürel düzey

Toplumsal belleğin belirgin taşıyıcısı olarak toplumsal kültür verileri bir toplumsal yapı hakkında kimlik ve karakter okumalarında çeşitli olanaklar sunar. ‘nar’ın da insanlığın kültür yaşamında eğretilenerek yer aldığı ve çoklukla bir bitki olma niteliği ötelenmiş biçimde kültürel algıyı etkilediği bilinmektedir. Geniş bir coğrafyaya yelken açmaksızın yalnızca

Anadolu’da içrek olan ‘nar’ı yalın biçimde dışavuracak olsak bile, ‘nar’ın kültürel düzeyi betimleme ve kültürel yaşamı belirleme işlevinin ne denli erişkin, ne denli yayımlı olduğuna tanıklık etmiş oluruz.

‘Nar’ın kültürel deneyim ve donanımdaki yerini belirleyebilmek için, ayrıca, birkaç örneğe tutunacak olsak hemen imgelemimize düşüveren çok tanıdık bir bilmeceyi burada seletebiliriz: “çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane?”. Bilmece dizimi olarak kültürel kodda yer alan bu biricik sorgulama dizimi bile ‘nar’ın kültürel algı düzeyini betimlemekte ya da en azından bolluk imge ve simgesini kültürel göndermeleri arasına almaktadır. Bolluk imgesini kültürel algıda içselleştiren ‘nar’ çeşitli anıştırmalarla başkaca dilsel bağlamlarda da kendini gösterecek, örneğin bir düğün töreninde gelin başına -konfeti gibi- serpiştirilen ‘nar’ taneleri kültür örgütleyicileri arasında vazgeçilmez bir öge olarak imgelememize yer edecektir.

Öte yandan, çeşitli duygu yüklerini taşıyan halı motiflerine ‘nar’ da eklemenecek ya da kimi yörelerde hasta ziyaretinde götürülebilmek için evde bir yerlerde mutlaka (bal ile birlikte) bir ‘nar’ bulundurulacaktır. Dahası, gıdaya ilişkin kültür kurucuları arasında yine ‘nar’ı görmek mümkün olacak ve -fındık, fıstık, kuş üzümü, tarçın tozu, badem, gülsuyu gibi bir dizi kültürel doku örüntüsüyle birlikte- zerde, muhallebi, aşure, güllaç gibi yiyecekler üzerinde göz ve damak tadı sunmak işleviyle salınacaktır. Lezzet, bereket, bolluk gibi göndermeler ile bir gıda kültür değeri olarak toplumsal bellekte korunan ‘nar’, aynı zamanda ‘bir tanesinin ziyan edilmeden tüketilmesi halinde cennete gidileceği’ iletisini içkinleştirerek “nar yeme kültürünü” de ‘nar’ın kültür dokusuna işleyebilmektedir.

Noel’lerde ya da yılbaşlarında ‘nar’ın toprağa ya da taş aatarak kırılarak bereket aranması ise Hıristiyan kültür geleneğinin kayıtlarında rastlanan bir olgu olarak kayırlara geçecektir.

Söylensel düzey

Dünya söylenlerinde söylenbirim olarak ‘nar’ın, en az hayat ağacı’ndan (merkezdeki ağaç da denir [19] meşeye, nergisten incire, ayvaya, elmaya *[20] dek bir dizi bitki yayılımı kadar geniş bir söylensel alan bulduğunu dile getirmek için derinlikli bir arayışa girmek gerekmez. Sanal ortamda şöyle bir gezinmek ya da yakınlardaki bir mitoloji sözlüğüne uzanmak yeterlidir.

Yunan söylenbilimi bağlamında Afrodit’in kutsal meyvesi olan ‘nar’, sahip olduğu çok sayıda tohum ve kırmızı rengiyle kadının üretkenliğini ve bekâretin evlilikle kaybedilmesini simgeleyerek Antik kültürler için kadınlığı en güçlü temsil eden meyve olarak öne çıkmaktadır. Söylenbilim, ‘nar’ı ayva ile birlikte cennet’e yakıştırmakta ve onların ikisinin de cennet meyvesi olduğunu vurgulamaktadır[21]. ‘Nar’ın söylensel düzeneğindeki gelişkin düzeyi daha iyi algılayabilmek için birkaç örnek daha eklemek sırası gelmişken yeğ tutulabilir. Şöyleki:

Hera, Aphrodite’ten sonra en güzel tanrıça olduğu halde bunu hiç bir zaman kullanmamış, kendisine aşık olan erkekleri hep reddetmiş ve Zeus’a sadık kalmıştır. Güzelliğini Zeus’a hep sunmuş, her yıl Kanathos ırmağının kutsal sularında yıkanarak bekaretini geri almıştır. Hera için ev kutsaldır. Zeus’un eşi olduğu için de gökyüzüyle ilgilidir. Kutsal hayvanlarından biri inek diğeri tavus kuşudur. Kutsal bitkisi ‘nar’ ve zambaktır. Hera’nın tek efsanesi üç

* Kahramanlık imgesi bağlamında Guillaume Tell’deki elmanın Solak Bali’de yerini keleşe bırakması, kültür kodları arasındaki kullanımsal ayrımlar açısından ilginç bir örnek oluşturur. Mete Çamdereli, Reklam Arası, Konya, Tablet Yayınları, s.

Ya da insanlığın anası Havva’nın Adem peygambere uzattığı elmanın yerini nar olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

güzeller efsanesidir. Evlilikleri ve kadınları koruyucu görevi vardır. Zor anlarda (doğum gibi) onlara yardımcı olur.[22]

Sanal ortamdan sözlüklere doğru süzülünce de 'nar' ile ilgili söylensel veriler bulmanın hiç de zor olmadığını yine söyleyebiliriz. Kuşkusuz söylensel düzeydeki kullanımsal değerine erişmek 'nar'ın daha çok ve doğal olarak simgesel bir bitki kimliğiyle görselleştigiğine tanıklık etmekle olur. Örneğin: Zeus, Hades'e Persephone'yi annesine geri vermesini emreder. Ama , genç kız, ölümler diyarı'nda bulunduğu sırada orucunu bozmuş, boş bulunup bir 'nar' tanesi yemiştir. Bu onu sonsuza dek Ölümler diyarı'na bağlamaya yetecektir.[23] Ya da, Dionysos, Agdistis'i sarhoş ederek hadım eder. Agdistis'in kanından bir 'nar' ağacı çıkar. İrmak-tanrı Saggarios'un kızı Nana bunun meyvisini göğsüne koyarak gebe kalır. Attes'in doğuşu böyle olur...[23] Söylenbilim düzeyi 'nar'ın, gerek meyve gerekse ağaç olarak, simgesel ve imgesel düzeyin içinde güncellendiği bir düzlem olarak kendini gösteriyor.

Tanrıbilimsel düzey

Tanrıbilimsel, dinsel ya da kutsal denebilecek bu kesit, 'nar''ın kutsal kitaplar ile çeşitli inanç ve ritlerdeki konumunu, açıkçası kavramsal göndermelerini irdelemelidir. Geniş bir açımdan -şimdilik- sakınmak için 'nar''ın yalnızca Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'daki göndergesel değerini tikel biçimde sezinlemek yeterlidir. Bir iki ayetten yola çıkıldığında, 'nar'ın gerek üzüm, zeytin, incir, hurma, kına, elma gibi başka bitkilerle bulunması, gerekse kendi başına bir değer oluşturması ona kutsal metinlerde ilginç eğretilmeler yüklenen bir bitkisel göstergebirim olma özelliğini kazandırıyor. Su, tomurcuk, yaprak, salkım, tane, yeşillik gibi sınıfbirimlerden oluşan bir dizim ile birlikte söz edilmesiye*[24], özeldde meyvelerin genelde tüm bitkilerin yaşadığı varoluşsal tasarımın betimlenme ve eğretilenme işlevinin (hurma, üzüm, zeytin'in yanı sıra) 'nar''a (da) verildiği söylenebilir. Bununla birlikte, gerek Kur'an'da gerekse İncil'de 'nar ağacı'nın tanrının bir bağıışı olarak ifade edildiğini de[25] *a priori* bir gerçeklik olarak teslim etmek gerekir.

Bununla birlikte, kullanımsal düzeyde Kitab-ı Mukaddes'te Kur'an'a göre daha çok geçtiğini *[26] gözlemlediğimiz 'nar' güzelliği, özellikle de insan güzelliğini simgeleyebilmektedir. Kültürel bir simge işlevi gören 'ay parçası' [27] nitelemesi kutsal metin düzleminde yerini tanrı sözü olarak "nar parçası" *[28] dizimine bırakabilmektedir. Dönüşmüş bir güzellik eğretilmesinin kutsalın içkin kültüründe yer alması kültürel bağlamdaki bilişsel algıyı da kuşkusuz bu değişke düzleminde başkalaştıracaktır. "Ay parçası" ya da "nar parçası" söyleyişleri sözün üreticisine kutsal ya da kültürel bir aidiyet kimliği üretecek, aynı zamanda güzellik beti ve betimlerine imgesel yaklaşımlar katacaktır.

Sonuç yerine

Tümüyle genişletilmeye ve çok daha ayrıntılı biçimde irdelenmeye muhtaç olan yukarıdaki düzeysel kesitler, bir ön çalışma kıvamında tutulmanın zarif hafifliğini yansıtabilme iddiasıyla yeterince yalın biçimde dile gelmeyi uygun buldu. Simgesel, imgesel, tasarımsal,

* Gökten suyu indiren O'dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık, o bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar (bahçeleri) çıkarıyoruz. (Bunların) kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Bunlar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakın! Bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

* şöyle geçer örneğin: ... ince ketenden **nar** motifleriyle bezediler. Saf altından çingiraklar yaptılar ve hizmet için kullanılan kaftanın eteğinin ucundaki **nar**ların arasına, bir çingirak bir **nar**, bir çingirak bir **nar** olmak üzere çepeçevre koydular. Tıpkı RAB'bin Musa'ya buyurduğu gibi yaptılar. *İncil*, Çık.39: 24, 25-26

* Al kurdele gibi dudakların, Ağzın ne güzel! Peçenin ardındaki yanakların **nar** parçası sanki. *Zebur*, Ezg 4:3

biçimsel gibi diğer düzeylerin de eklenileceği bir çalışmaya erişmek için bir adım atabilme niyet ve niteliğindeki bu çalışmanın ‘nar’ın göstergesel değerini saptarken çeşitli düzeylerden geçmesi gerektiğini betimleyen bir önçalışma olmaktan öteye geçme niyeti taşımadığını bir kez daha yinedikten sonra düzeylerdeki eksikliği görmek ve itiraf etmek sorumluluğumuzunu da yerine getirmiş olalım.

Ancak yine görmek ve teslim etmek gerekir ki, bir önçalışma için amaçlanan alçakgönlü hedefler gerçekleşmiş ve buraya, daha sonra yapılacak kapsamlı bir incelemenin yalnız ve yalnız çok yalın bir silueti yansıtılmıştır.

Son söz olarak, ‘nar’ı çeşitli kültür kodları içindeki konumunu okumak, kuşkusuz onun karşıtal değerler arasındaki konumunu belirlemek ve betimlemekle mümkündür; bitki gösterge olarak üstlendiği rol, kimlik, imgelem, hatta düşünüyapısını çerçeveleyen göstergesel iklim ancak böyle açıklanabilecektir. Bizim burada irdelediğimiz sözlüksel, kültürel, söylensel ve tanrıbilimsel düzeylerden tikel olarak anlaşıldığı kadarıyla, bitkisel göstergebirim olarak ‘nar’ın beslenme kültüründen yazımsal birikime dek ya da şifa imgesinden bereket ve güzellik imgelemine dek uzanan oldukça geniş bir anlamlama alanına nüfuz ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- [1] Hoffmeyer J., (2007), <http://www.imbf.ku.dk/MolBioPages/abk/PersonalPages/Jesper/Semiosphere.html>
- [2] Ramognino N., (1999), <http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001614ar.pdf>
- [3] Kull K., (2006), www.zbi.ee/~kalevi/kull27.htm
- [4] Web : <http://en.wikipedia.org/wiki/Biosemiotics>
- [5] Witzany G., (2006), www.ambafrance-at.org/biotechs/breves/87/biosemiotique.shtml
- [6] Benvenist E., (1966), ‘*Problemes de linguistique generale*’, Paris, Gallimard
- [7] Petrilli S., (2006), www.ut.ee/SOSE/sss/petrilli311.pdf
- [8] Vardar B., (1998), ‘*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’, İstanbul, abc Kitabevi
- [9] Kull K., (2006), www.zbi.ee/~kalevi/phyto.htm
- [10] Barthes R., Çev. Rifat M., Rifat S., (1993), ‘*Göstergebilimsel Serüven*’, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- [11] Rifat M., (1998), ‘*XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*’, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- [12] Levi-Strauss C., Çev. Yücel T., (2000), ‘*Yaban Düşünce*’, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- [13] *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (1992), İstanbul, Milliyet Yayınları
- [14] Web : <http://www.nedir.cc/bitkiler/>
- [15] Web : <http://tr.wikipedia.org/wiki/Nar>
- [16] Web: <http://www.bonsaitr.com/nar.html>
- [17] Öztokat E., (1990), ‘Anlam Çözümlemesi: Temel Fransızca’da ‘Duygu’ Sözlüksel Alanı’, *Dilbilim X*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi
- [18] *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (1992), İstanbul, Milliyet Yayınları
- [19] Guenon R., Çev. Topaçoğlu F., (2001), ‘*Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi*’, İstanbul, İnsan Yay.
- [20] Çamdereli M., ‘Reklam Arası’, Konya, Tablet Yayınları
- [21] Başer H., (2007), <http://www.derki.com/sayfalar14/ayvanar.html>
- [22] Web : <http://www.arkeo.org/icerik.asp?menu=mitoloji&konu=hera>
- [23] Grimal P., Çev. Tamgüç S., (1997), ‘*Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*’, İstanbul, Sosyal Yay.
- [24] Web : ‘Kur’an’, 6/99, <http://www.kuranikerim.com/melmalili/enam.htm>
- [25] Musselman L., (2007), <http://www.fao.org/docrep/005/y9882fy9882f11.htm#TopOfPage>,
- [26] Web : ‘İncil’, <http://www.incil.info/incil-eskiceviri/Cik.htm>,
- [27] Schimmel A., Çev. Demirli E., (2004), ‘*Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*’, İstanbul, Kabcacı Yayınları
- [28] Web: ‘Zebur’, <http://www.incil.info/incil-eskiceviri/Ezg.htm>